

EILĖRAŠČIAI – ŽEMĖS PAUKŠČIAI

Per Lietuvą keliauja Poezijos pavasaris. Prasidėjęs gegužės 15 d. iškilmingu atidarymu Taikomosios dailės muziejuje Vilniuje, jis aplankys daugybę Lietuvos miestų, miestelių ir kaimų, K. Donelaičio memorialinį muziejų Tolminkiemyje, Castlebarą, Corką, Mohaghana ir Dubliną Airijoje, Svetlogorską ir Karaliaučių Rusijoje, Punską Lenkijoje ir gegužės 28 d. Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejuje ažuolo lapų vainiku pagerbęs Poezijos pavasario laureatą, gegužės 29 d. užsibaigs vakaru Vilniaus universiteto M. K. Sarbievijos kieme.

Tai festivalis, kurio pristatinėti nereikia. Turintis ne tik galias tradicijas (pradžia – 1965-ieji, pirmasis laureatas – Justinas Marcinkevičius), tačiau ir gyvybingą tęstinumą, ir ypatingą aurą. Ją, ko gero, taikliausiai išreikštų vienos pagyvenusios moters žodžiai, kuriuos nugirdau, užėjęs į festivalio rūpesčiais kunkuliuojantį Rašytojų klubą: oi, mes tai visur eisim, į visus renginius!.. Paprasti žodžiai, bet daug ką pasakantys. Tai, kad pavasarinį gamtos atbudimą galima sieti ir su poetinio žodžio galia. Kad žmogui tikrai reikia kažko daugiau, nei vien duonos ir žaidimų, kuriuos gali pasiekti, neišsirangęs iš krėslo ir nepadėjęs TV pultelio. Žinoma, daugelį Poezijos pavasario renginių tiesiogiai transliuos Lietuvos televizija, tačiau argi to užtenka?.. Kur tada poezijos klausymosi stebuklas, jei tarkim, klausotės eilėraščių Vilniaus Botanikos sode: kas jums perteiks aksominį lapų ir žiedų atspalvį, besikeičiantį ne tik nuo tirštėjančios prieblandos, bet ir nuo šamaniško skaitymo ritmo, kas perduos žalios vakaro gelmės, molio, medžio, vandens kvapą, primenantį žmogaus sukūrimo pradžią, tamsius lakštingalų balsus?..

Tuo ji ir nukrečia, toji poezija, kaip elektros iškrova – jausmu, kad esi tveriamas iš naujo. Kad į tavo nejudrų kūną įpučiama dvasia, ir jis tuoj sušils, atgis, taps jautrus šalčiui, šviesai ir skausmui.

Poezijos pavasario metu visi, net buhalteriai ir mokesčių inspekcijos specialistai, tampa šiek tiek poetais. Ką jau bekalbėt apie kitų literatūros rūšių atstovus – prozininkus, kritikus, literatūros tyrinėtojus, teoretikus... Apie dailininkus, kurių ne vienas – puikus rašytojas: spalva ir žodis, tapymas ir rašymas turi labai daug bendro. Rašančius aktorius ir režisierius – eilėraščių reikia mokėti ir pateikti, prašnekinti, „surežisuoti“, kad balso ir kūno plastikos pagalba jis atsiskleistų kaip gyvas reiškiny. Filosofus, kurie rašydami veikiausiai kaip niekas kitas jaučia žodžio, kurį neskunk devaluoti ir iškreipti, reikšmę... Gydytojus ir dvasiškius – jų poezijoje nemaža skausmingo žmogaus kūniškumo su *perkeitimo* viltimi. Mokytojus – kurie ne moko, o patys nuolat mokosi ir nepamiršta stebėtis. Paminėčiau netgi žurnalistus, kurie rašo gerą poeziją, bet būtinai pridurčiau, kad jie visų pirma – poetai, o tik paskui – žurnalistai...

Tokių profesijų poetų sulaukė ir šis Poezijos pavasaris. Sulaukė svečių iš užsienio. Įdomūs ir saviti visi, tačiau patys artimiausi – tie, kurie prabyla nepamirštais svetur lietuviškais žodžiais. Tai bene kiekvieno Poezijos pavasario svečiai – Eglė Juodvalkė, Vitalija Bogutaitė, kiti iš Australijos, JAV ir dar tolesnių pasaulio kampelių atvykę poetai ir poetės. Klausantis jų, gyvybingai skleidžiasi ne tik poezijos dąbartis, bet ir tradicija. Skamba K. Bradūno, B. Brazdžionio, H. Radausko, J. Aisčio, A. Mackaus, B. Pūkelevičiūtės ir kitų, aukso, sidabro ir paprastesnio metalo raidėmis į lietuvių literatūros paveldą ir atmintį įrašytųjų balsai. Kartu su mumis – ir Justinas Marcinkevičius, ir Jonas Strielkūnas, ir Sigita Geda, ir kiti, kurių net išėjusiaisiais negaliu pavadinti, nes jie visuomet – čia, mūsų atmintyje, kartu su pavasariu ir poezija, su pirmąpradžiu kūrimo jausmu.

Ir nors Lietuva dar vadinama ir poetų kraštu, – daug tiesos, nes lyriška lietuvių prigimtis nusikratė racionalaus epo kaip svetimkūnio, – vertėtų nepamiršti, kad kūryba neapsieina ir be nuovargio, ir be abejonės, ir be nusivylimo. Jie reikalingi, kad suteiktų poezijai tikrumo ir kartumo. Kad paukštis, kaip jis gražiai beatrodytų skrendas, nepamirštų nusileisti ant šakelės, nes jis – ne tik įkvėptoji dvasia, bet ir žemės dalis.

Jonas Benamis



Vlodo Braziūno nuotr.

... Tu vėl atgimsi:

vėl žiedeliais sužydėsi ir vėl lapeliais sulaposi.

Gyvybės ratas niekad nenutrūksta, apskriedamas vienu lanku – ir mirtį, ir gimimą.

Tai, kas po žeme trūnija, pratrykš žaliuojančiais pavasariais ir suliepsnos ateinančių kartų troškimuose.

Be pabaigos pradžios nėra, o žemėj viskas atsinaujina...

Birutė Pūkelevičiūtė

Kitame numeryje:

- V. Bogutaitės kūrybos vakaras Vilniuje
- In memoriam. Rūta Staliliūnaitė
- Literatūrinė švietėjiška konferencija Ciuriche

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Jonas Benamis. Eilėraščiai – žemės paukščiai
- 2-as psl. Žydronė Kolevinskienė. „Išėjusiems – sugrįžti“...
- 3-as psl. Eglė Juodvalkė. Sakalai naktį nemiega
- 4-as psl. Barbora Pelėdaitė. Istorija eilėraščiais
- 5-as psl. Renata Šerelytė. „Susitikom eilėrašty...“
- 6-as psl. Aldona Ruseckaitė. Garsioji Babickų šeima
- 7-as psl. Š. Šimkevičius. Dzūkijos senovinės technikos klubas

„IŠĖJUSIEMS – SUGRĮŽTI...”

„Sugrįžimai” Kauno Maironio lietuvių literatūros muziejuje

ŽYDRONĖ KOLEVINSKIENĖ

„Aš jau seniai džiaugiuosi, kad mūsų kūrėjai tiek subrendo ir pateikė tokios aukštos vertės kūrinį, jog šiandien galima tik didžiuotis. Vargas ir skausmas, kuriuos teko patirti, išugdė mus, pagilino mūsų sielas ir davė tokių vaisių, jog literatūros srityje prilygom kitoms tautoms, kurios iki šiol pir-mavo...”

Iš Vinco Krėvės-Mickevičiaus laiško Stasiui Santvarui

2011 metų vasario 24 dieną Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejuje buvo iškilmingai atidaryta paroda „Sugrįžimai”, skirta lietuvių išeivių rašytojų kultūriniam gyvenimui Vokietijoje ir Austrijoje 1944–1950 metais. Parodą parengė Maironio lietuvių literatūros muziejaus Išeivių literatūros skyriaus muziejininkės Agnė Kelpšaitė, Elvyra Brazaitienė, Reda Žekienė. Dailininkė – dizainerė Inga Zamulskienė. Projekto sumanytoja, autorė ir vadovė – Virginija Paplauskienė. Projektą finansavo Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija, parėmė Rūta Andries iš Jungtinių Amerikos Valstijų. Pirmą kartą tokio pobūdžio parodoje pristatomi rodiniai (knygos, nuotraukos, laiškai ir kiti dokumentai, esantys Maironio lietuvių literatūros muziejaus rašytojų archyvuose) išsamiai supažindina su rašytojų ir kultūros žmonių gyvenimu Vokietijoje bei Austrijoje 1944–1950 metais, pristato visuomenei išeivijos kūrėjus ir visuomenininkus.

Stovyklinis Vokietijos-Austrijos laikotarpis pasirinktas neatsitiktinai. 1944 metais, iškilus naujos sovietinės okupacijos grėsmei, dauguma kultūros žmonių pasitraukė į Vakarus. Vokietijoje ir Austrijoje atsidadė apie 70 procentų Lietuvos rašytojų draugijos narių. Svetimoje žemėje glaudėsi ne tik vyresnieji rašytojai, bet ir ką tik baigę universitetus arba iš universiteto auditorijų, nuo gimnazijos suolų išėjusi, dar nepabaigusi mokslų jaunesnioji karta. Neteikė savosios žemės, savojo krašto, jie aktyviai ėmėsi kultūrinės visuomeninės veiklos jau pakitusiomis sąlygomis.

Daugeliui į Vakarus pasitraukusių lietuvių laikino gyvenimo vieta tapo Vokietija. Tarptautinės pabėgėlių globos organizacijos IRO (International Refugee Organization) duomenimis, 1946 metais lapkričio 1 dieną sąjungininkų padalintos Vokietijos amerikiečių, anglų ir prancūzų zonose gyveno daugiau kaip 60 tūkstančių lietuvių. Beveik visi 1945 metų gegužės-birželio mėnesiais, padedant Jungtinių Tautų paramos ir atstatymo administracijai UNRRA (United Relief and Rehabilitation Administration) buvo apgyvendinti DP (*Displaced Persons* – išvietintieji asmenys, sąjungininkų suteiktas vardas Vakaruose atsidadusiems asmenims) stovyklose, angliškai vadinamomis *camps*. „Lietuvių enciklopedija” nurodo, kad iš 1946 metų liepos 1 dieną Vokietijos DP stovyklose gyvenusių 57 495 lietuvių 11 procentų buvo Nepriklausomos Lietuvos tarnautojai, inteligentai – gydytojai, teisininkai, mokytojai. Tuometinė Vokietijoje esančių lietuvių būklė gana tiksliai nusakoma viename pirmųjų laikraščių – „Žiburiuose” (1945. X. 5, Nr. 1): „Toje svetimoje padangėje neturi lietuviai gyvenimo patogumų, neranda dvasinio ramumo, tautinių troškimų pasitenkinimo, bet priešingai – tą pilką įvairių nepriteklių gyvenimą dar labiau apsunkina įvairūs rūpesčiai ir gandai, slopindami paskutines viltis, griaudami bet koki moralinį atsparumą, stumdami ypač silpnusių charakterių žmones beviltiškon apati-jon... Jiems čia iškyla tūkstančiai klausimų, daug kas neaišku, – o su kuo išsikalbėti ir į kiekvieną klausimą gauti tikrą atsakymą nėra lengva. Tokio-



Parodos „Sugrįžimai” atidarymas Kauno Maironio lietuvių literatūros muziejuje. Antra iš dešinės – projekto sumanytoja, autorė ir vadovė Virginija Paplauskienė

mis sąlygomis laikraštis gimtąja kalba pasidaro būtinas”. Taigi neapleidžiamas nei kultūrinis, nei literatūrinis gyvenimas: buvo steigiamos lietuviškos gimnazijos, steigiami meno kolektyvai, teatro sambūriai, kuriami montažai tautinėms šventėms, spaudoje spausdinami vertimai, leidžiami laikraščiai, žurnalai, almanachai, knygos. Pavyzdžiui, 1945 metų rugpjūčio mėnesį pasirodė rotatoriumi spausdintas literatūros almanachas „Baltija”. Almanachą redagavo Juozas Kruminas, iliustratorius – A. M. Šimkūnas. Tai buvo spaudos darbuotojų sambūrio „Baltija” leidinys, kurį sudarė šešiasdešimt rotatoriumi spaustų lapų, įsegtų į kietesnius nespausdintus viršelius.

Galima paminėti ir neperiodinį literatūros žurnalą „Gintaras”, kurio pirmasis numeris pasirodė tuo pat metu. „Baltijos” vardą pasiliko sau jaunasis spaudos entuziastų sambūris, naujam literatūros kūriniui duodamas „Gintaro” – Baltijos aukso – simbolinį pavadinimą, Baltijos, prie kurios buvo įsikūrusi Haffkrugo lietuvių stovykla: „Septynetas žmonių pradėjo darbą. Nebuvo pradžioje tinkamos vietos – ėjo dirbti į rūšį; dieną trukdė bendrojo likimo gyventojai – vyrai dirbo naktimis, bet darbas ėjo, spausdintas žodis sklido ir džiugino lietuvių. Nebuvo įrankių išspausdintam žurnalui susegti, tad vyrai pirštais lankstė vi-lą, yla dūrė skylutes, žirkle-mis apkarpydavo kiekvieną susegtą žurnalo egzempliorių, kad jis dailėsnis atrodytų” (Jonas Pranas Palukaitis, *Lietuvių periodika Vakarų Europoje 1944–1952*, Vilnius: Žurnalistika, 1993, p. 148).

Šio neperiodinio literatūros žurnalo vienuolika numerių taip pat buvo spausdinti rotatoriumi, o du paskutiniai numeriai – jau spaustuveje. Nors „Baltijos” ir „Gintaro” pavadinimai skirtingi, bet abu minėti leidiniai praktiškai identiški, leisti ir redaguoti tų pačių asmenų. Jau iš pat pradžių J. Kruminas planavo almanachą tęsti, tad tik pakeitė tęsinio pavadinimą. Iki 1946 metų balandžio mėnesio „Gintaras” buvo leidžiamas kas mėnesį, o nr.

10 ir nr. 11 vėlavo dėl J. Krumino ligos ir popieriaus stygiaus. Visi numeriai buvo gausiai iliustruoti vaškiniais brėžiniais. Čia bendradarbiavo beveik visi Vokietijos stovyklose gyvenę rašytojai. „Gintare” buvo spausdinama nemažai ir kitų tautų literatūros, daugiausia anglų bei amerikiečių. Svarbus buvo ir pedagoginio žurnalo „Tremtinių mokykla” pasirodymas, kuriame buvo spausdinami ne tik teoriniai pedagoginiai, bet ir literatūriniai bei kitus menų aptariantys kritikos straipsniai.

Tübingene buvo leidžiamas neperiodinis humoristinis laikraštis „Dievo paukštelis”, kurį redagavo Albinas Valentinas ir Pulgis Andriūšis. Jame bendradarbiavo

Antanas Gustaitis, dailininkas Povilas Osmolskis

ir kiti. Būtent Tübingene 1946 metų sausio 25–26 dienomis įvyko pirmasis rašytojų, gyvenusių DP stovyklose, suvažiavimas, kurio metu buvo įsteigta Lietuvių rašytojų tremtinių draugija (LRTD), bandant atgaivinti ankstesnės Lietuvių rašytojų draugijos veiklą. Taip draugija vadinosi iki 1950 metų. Pirmojo suvažiavimo metu buvo patvirtinti LRTD įstatai, kuriuos paruošė Stasys Santvaras, premijų skyrimo

nuostatai (parengė Bernardas Brazdžionis), nutarta išleisti rašytojų metraštį „Tremties metai”, priimtas „Lietuvos tremtinių atsišaukimas į laisvojo pasaulio rašytojus” (jį referavo B. Brazdžionis). Suvažiavimo prezidiumą sudarė pirmininkas prof. Vaclovas Biržiška, nariai Juozas Mikuckis ir Stepas Zobarskas, sekretoriata – Gražina Tulauskaitė-Babrauskienė ir Balys Gražulis. Dėl sudėtingo susisiektimo tarp įvairių DP stovyklų zonų suvažiavime dalyvavo tik 50 rašytojų (į antrąją LRTD suvažiavimą 1947 metais Augsburgėje atvyko daugiau kaip 100 dalyvių), visi jie šio suvažiavimo metu tapo naujos draugijos nariais. Visi buvę LRD nariai buvo kviečiami tapti LRTD nariais. Į LRTD valdybą slapto balsavimu buvo išrinkti: Stasys Santvaras (pirmininkas), prof. Vaclovas Biržiška (vicepirmininkas), Pulgis Andriūšis (sekretorius), Bernardas Brazdžionis (įždininkas), narys Stepas Zobarskas. Į revizijos komisiją išrinkti Juozas Mikuckis, Stepas Vyckintas ir Stasius Būdavas. Iš esmės rašytojų draugija buvo atkurta pagal Lietuvoje veikusios draugijos modelį.

Tęsiant Nepriklausomos Lietuvos tradicijas, stovyklose būdavo premijuojamos geriausios knygos. Apdovanojimai dažniausiai įteikiami, minint

Nukelta | 8 psl.



B. Brazdžionis, S. Santvaras, A. Gustaitis, P. Andriūšis.



Iš kairės: K. Rimkus, V. Proščiuonaitė, A. Nyka-Niliūnas, B. Gaidžiūnas. Pfulingenas, 1946

EGLĖ JUODVALKĖ Sakalai naktį nemiega



Kęstučio apygardos partizanė Ona Lešinskytė – Akacija (suinta 1951 05 29)

aš Beržas Vilkas
Tautvydas Žvejys
Pušėlė prieš Dievą
kuopos vadą
ir kovos draugus
prisiekiu vardan
brolių kritusių
už laisvę
nesigailėti nei gyvybės
nei jėgų atkurti
nepriklausomą tėvynę
sulaužęs priesaiką aš
būsiu baudžiamas
mirtim o Dieve
Visagali duok stiprybės

— — —

manęs pasaulyje nėra

tai aš rašau tau
Adelyte
Vytautas
be pavardės
su šautuvu
uniformuotas
laisvas
jau paskutinę
vasarą negrįžtu
į namus nuimti
derliaus

ši nuotrauka
primins neklaužadą
tau tampiusį kasas
vaikystės miškuose

pašiepdavai mokykloje
kai man nelipo mokslas
po vakarėlių
dainuodavom iki
namų ir tavo tėvo

rūstaus žvilgsnio
neišdrįsau tau dovanoti
bučinio nešioju ir dabar
širdy to nerašysiu tau
ant nuotraukos
paklausti tai galiu

ar prisiminsi Vytautą

— — —

minkštas tamsaus
aksomo miškas
rupūs medžių
kamienai žievė
žalių baltų
samanų danga
pakvimpa
sakai baravykai
prigludę prie
pušies miškas
spygliais kankorėžiais



Dainavos apygardos vadas (1949 05–1950 06) Lionginas Baliukevičius – Dzūkas (žuvo 1950 06 24)

klotas miškas
slapstosi
kerpės tankiai
sužaliavę lapuočiai
šauna į dangų
mėlynės
miškas atgaiva
avietės
miško tyloje
genys kala
laiko nebuvimą
augmenija
prieglobstis
minčiai
vienišas kryželis
kapas

— — — —



Šis neatpažintas partizanas, slapyvardžiu Vytautas, istorijai paliko nuotrauką, skirtą nežinomai merginai Adelytei

kiekviename nužudytame
atpažinau tave
vaike

kiekviename išrengtame
lavone tavo sulaužytus
kaulus ryžtą tavo
narsą tavo meilę tėviškės
laukams ir gojams

kasnakt verkiau
šimtų ir tūkstančių
žadėjusių paguoti
mano žilą senatvę

gedėjau tautos
netekusios stipriausių
savo girių medžių
gražiausio savo
gėlynų žiedo būsimų
kartų karžygių

Istorija eilėraščiais

BARBORA PELĖDAITĖ

Gegužės 11-osios vakarą Rašytojų klubo salė Vilniuje buvo pilna žmonių, gėlių, saulės ir artėjančio Poezijos pavasario nuotaikos. O poezija, kaip žinome, yra tokia gaivalinga ir gyvybinga jėga, kad jungia viską – ir liūdesį, ir džiaugsmą, ir netekties gėlą, ir prisikėlimo viltį. Taigi sakyčiau, kad toji šviesi ir šilta gegužės pavakarė simboliškai liudijo neseną mūsų istorijos atmintį, išreikštą poetiniu žodžiu: Rašytojų klube pristatyta Eglės Juodvalkės poezijos knyga „Sakalai naktį nemiega“, skirta Lietuvos partizanų atminimui.

Vakarą pradėjusi Eglė Juodvalkė sodriu, išraiškingu balsu perskaitė vieną eilėraštį iš savo naujosios knygos. Tai buvo tarsi viso vakaro kamertonas: tarp vakaro svečių kalbų autorės skaitomi eilėraščiai neleido pamiršti, ko mes susirinkome į šią salę. Ne tik paklausti eilėraščių, bet ir pagerbti partizanų atminimo, pažvelgti į skaudų istorijos tarpą – nesitapatinant su laisvės kovotojais, o žvelgiant į juos iš šalies, vertinant istoriją dabarties žmogaus akimis.

Ir pati poetė teigė, kad toks žvilgsnis iš šalies – dokumentiškas, skvarbus, savaip racionalus – tikrai ne mažiau sukrečiantis. Poetė rėmėsi ne tik savo vaikystės prisiminimais (sakėsi niekada nepamiršianti nuotraukos, kurioje partizano širdis pamauta ant eglės šakos), bet ir archyviniais dokumentais, istoriniais šaltiniais, konkrečiomis bylomis. Todėl šios knygos eilėraščiai įtaigūs savo tvirta struktūra, aiškia pasakojimo linija, taupiais ir konkrečiais įvaizdžiais. Galima traktuoti Eglės poeziją kaip savotišką dokumentiką – žinoma, transformuotą poetinio žodžio ir ritmo, vienur kitur švystelinčios metaforos. Tokią traktuotę perša ir knygos apipavidalinimas (išskyrus perdėm tiesmuką viršelį) – šalia eilėraščių pateiktos archyvinės nuotraukos iš Lietuvos ypatingojo archyvo, LGGRTC Genocido aukų muziejaus archyvo, privačių rinkinių. Taip pat – ištraukos knygos priešlapiuose (ištrauka iš G. Čižauskaitės straipsnio „Lietuviška Temidė neįveikė sribų vado“, „Lietuvos žinios“, 2009 m. gruodžio 3 d.), liudijančios, kaip negreitai ir sunkiai ateina atpildas tiems, kurie prisidėjo prie Lietuvos laisvės kovotojų ir juos remiančių žmonių naikinimo.

Literatūrologas Virginijus Gasiliūnas, kalbėdamas apie Eglės Juodvalkės knygą, įvardijo ją kaip poeziją, kurios yra tiek, kiek reikia – nei per

daug, nei per mažai. Pradėjęs ekskursą į praeitį, kai A.Dambrauskas-Jakštas, parašęs straipsnį „Homero draugija“, pareiškė, jog Pirmojo pasaulinio karo patirtis yra turtinga medžiaga lietuviškam epui, V. Gasiliūnas baigė išvada, kad dar turtingesnė medžiaga tokiam epui būtų partizaninių kovų laikotarpis. Tačiau – vienas „bet“... Lietuviai, teigė V. Gasiliūnas, savo prigimtimi –

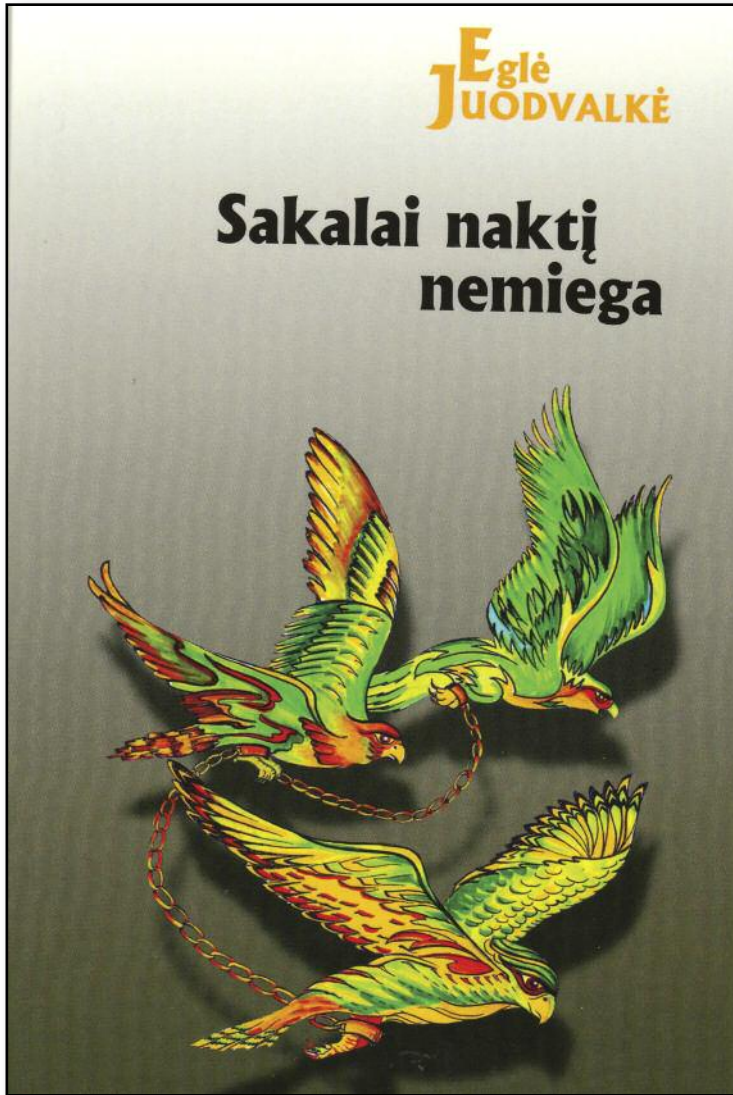
gaivios jaunystės ir veržlumo dainų autorė ir atlikėja Akvilė Vervečkaitė. Pritardama fortepijonu, ji padainavo savo kūrybos dainų, skirtų laisvės kovotojams. Ne veltui jos dainose dažnai skambėjo žodis „broliai“ – kaip prisipažino pati Akvilė, ji – iš kaimo ir turi brolių, kurie jai labai brangūs. Užtat kai pagalvoja, kas jiems būtų galėję atsitikti prieš penkiasdešimt metų – Akvilė net šiurpas nukrato...

Toks nuoširdus Akvilės liudijimas visiškai pakirto labai rimtą Leono Narbučio pastabą, kad reiktų susimąstyti, kokią kartą auklėjame šiandien. Nežinau, ką ponas Narbutis turėjo omeny (gal mano kartą, 1970-ųjų gimimo?.. Bet kad mes jau neperauklėjami...), tačiau reiktų nepamiršti, kad Lietuvoje per dvidešimtmetį jau išaugo laisva karta ir man atrodo, kad yra daug gražių ir talentingų žmonių. Kas norėtų nesutikti, tegu paklauso Akvilės, o ir kitų jaunuolių, dainuojančių dainas apie Tėvynę ir partizanus *kitaip* – taip, kaip jie suvokia, jaučia, kaip mato, neprimetant jiems ankstinės nuomonės ir sustabarėjusių pažiūrų. Tokių jaunų žmonių Lietuvoje nemaža – nesu žinovė, bet užtenka paminėti Aistę Smilgevičiūtę (na, ji gal kiek vyresnė, „neperauklėjamųjų“ kartos), „Bjelę ir Peru“, „Thundertale“ etc.

Bet tai jau nukrypimas į šalį. Žinoma, būtinas. Nes kad išsaugotume atmintį, reikia būti jaunam ir nebijoti keistis, kitaip vargu ar istorija turi galimybę išlikti, o jeigu ir išliktų – kam ji bus reikalinga, ką ji mokys, jaudins, įkvėps.

Vakarą užbaigė dvylikos minučių filmas „Partizaninis karas Lietuvoje 1944–1953“, pakankamai informatyvus ir objektyvus, kad kiekvienas vakaro dalyvis galėtų turėti savo nuomonę apie šį laikotarpį. Mano nuomone, partizaninis karas gal nė nebuvo pasibaigęs ar, kaip sakė V. Gasiliūnas, užgesęs. Juk paskutinis partizanas Antanas Kraujelis žuvo tik 1965 metais!.. Vienas žmogus, be kompromisų, be išlygų priešinęs režimui. Mažai tai ar daug?.. Mano nuomone, daug. Sausa filmo faktų kalba atskleidė labai prieštaringą ir sudėtingą laikotarpį, kur būta ne tik bekompromisės kovos, didvyriškumo ar bjaurių išdavysčių, bet ir skaudaus žmogaus noro gyventi, išlikti, būti.

O po filmo knygos autorę apipulė autografų medžiotojai ir sveikintojai su gėlėmis. Taip paprastai ir baigiasi tokie vakarai, taip baigėsi ir šis, šiltas, pilnas saulės, žmonių ir gėlių šviesos, liudijantis, kad atmintis gali būti įamžinta ne tik dokumentais ir faktais, bet ir poetiniu žodžiu. Juk poezija irgi yra mūsų istorijos dalis. □



Eglė Juodvalkė. Sakalai naktį nemiega. Eilėraščiai. – Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2011. Viršelyje – dailininkės Aleksandros Vilijos Eivos piešinys

lyrikai, epas jiems – pernelyg sudėtingas, o gal ir svetimas, nepriimtinas žanras. Literatūros tyrinėtojas pabrėžė ir *kito*, *kitokio* žvilgsnio į partizanų temą galimybę ir netgi būtinumą: nuo susitapatinimo su kovotoju ir emocinio išgyvenimo (taip bandė rašyti J. Aistis, Bern. Brazdžionis) iki *kito* žmogaus žvilgsnio į jų kovą, racionalesnio, brandesnio. Taip, anot literatūrologo, rašo E. Juodvalkė, ir tai išmintinga, nes juk turime tikros partizanų kūrybos – Dianos Glemžaitės, Broniaus Krivicko poezijos, kuri nuveria savo rūsčiu autentiškumu. Jeigu jau D. Glemžaitė rašė „Mes mokėsim numirti“, tai taip ir buvo, tai jau ne susitapatinimas, tai – tikra.

Apie Eglę, pažintį su ja, jos ilgametį darbą *Laisvės* ir *Laisvosios Europos* radijo lietuvių skyriuje ir Eglės gyvenimo peripetijas, atsidūrus Lietuvoje 1975 m., kai Eglė sekė KGB, pasakojo Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinė direktorė Birutė Burauskaitė. Ji sakė, kad turi archyvuose net specialią KGB E. Juodvalkei užvestą bylą, ir kvietė poetę kada nors ją pastudijuoti. Iš santūrios Eglės veido išraiškos buvo galima spėti, kad poetė galbūt labai neskubės to daryti – toks prisilietimas prie istorijos ne tik labai emocingas, bet ir skausmingas... juolab B. Burauskaitei paliudijus, kiek niekšystės ir žemų intrigų, rezgant šią bylą, būta.

O kadangi centras ir išleido E. Juodvalkės knygą, centro direktorė pasidžiaugė galimybe taip prasmingai įamžinti partizanų atminimą.

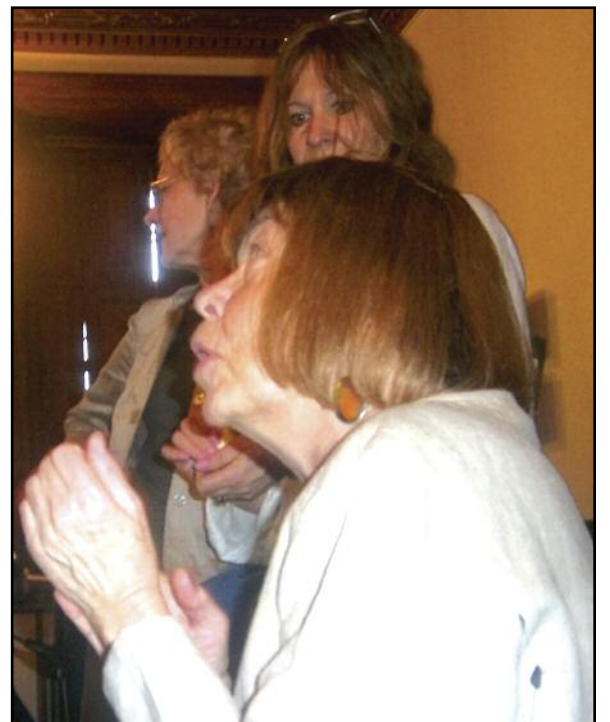
Vakarą vedęs žurnalistas Leonas Narbutis, kaip ir dera, buvo itin rimtas – kaip pats sakė, kalbėti apie mirtį nėra paprasta ir lengva. Užtat visa laimė, kad renginį praskaidrino ir suteikė jam

aš Skardupių klebonas
jūsų Vilkas šį vakarą
Aukščiausiąjį meldžiu
priimti vyrų priesaiką
padėti įgyvendinti tikslus
palengvinti tėvynę
ginančiųjų kelią

šiuos štabo
vyrus tesaugo Tavo
visa matanti akis

ora pro nobis
melskime visi

Eglė Juodvalkė



Eglė Juodvalkė vakaro metu

„SUSITIKOM EILĖRAŠTY...”

Julijai Švabaitei-Gylienei – 90

RENATA ŠERELYTĖ

Šiandien rašytojai Julijai Švabaitei-Gylienei sukanka devyniasdešimt. Beveik visas amžius – nuo tolimos ir daugeliui jau nebepažįstamos tarpukario Lietuvos iki šiuolaikinio modernaus pasaulio, kurį tariamės pažįstantys visi. Nuo jaunos Lietuvos valstybės, pamažu įsi gyvenančios pasaulio ir visuomenės kultūros erdvėje, iki valstybės, kuri, patyrusi daug išbandymų, jau išaugino naują, sovietmečio nebepažįstančią kartą. Rašytojas ir savo gyvenimu, ir kūryba yra sudėtingo laikmečio liudytojas – tokia liudytoja yra ir garbaus amžiaus sulaukusi Julija Švabaitė. Rašytoja, kurios nesinori vadinti vien „išėivijos rašytoja“, nes ji – visos lietuvių tautos ir literatūros turtas, lietuvių literatūros paveldo dalis.

Probėgšmiai peržvelgiau literatūros mokslo knygas savo bibliotekoje – ir Vytauto Vanago „Lietuvių rašytojų sąvade“ (Vilnius, LRS leidykla, 1996), ir „Lietuvių literatūros enciklopedijoje“ (Vilnius, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001), ir „Lietuvių egzodo literatūroje 1945 – 1990“ (Čikaga, 1992) Julijai Švabaitei yra skirta vietos, o solidžioje Viktorijos Daujotytės studijoje „Parašyta moterų“ (Vilnius, „Alma littera“, 2001) apie Julijos Švabaitės kūrybą parašytas išsamus, įdomių įžvalgų nestokojantis straipsnis. Be V. Daujotytės, J. Švabaitės kūrybą yra aptarę tokie žymūs kritikai, kaip Vytautas Kubilius, Rimvydas Šilbajoris, rašytojas Antanas Vaičiulaitis.

Tęsiant faktų kalbą, dar būtų galima pridurti, kad J. Švabaitės kūrybą sudaro eilėraščių rinkiniai „Vynuogės ir kaktusai“ (1963), „Septyni saulės patekėjimai“ (1974), „Vilties ledinė valtis“ (1981), „Žiemos erškėtis“ (1994), romanas „Stikliniai ramentai“ (1985, premijuotas „Draugo“ dienraščio romano premija), apysaka vaikams „Gabriuko užrašai“ (1973), poezijos rinktinė „Tu niekur neišėjai“ (Vilnius, 1991). Visi šie kūriniai savo laiku buvo pastebėti, aptarti ir įvertinti, o šiandieną jie jau yra tapę ir lietuvių literatūros istorijos bei literatūrologinių studijų objektu. Ir, žinoma, skaitytos skaitytojų – ir didelių, ir mažų...

Tiek būtų tos sausokos faktų kalbos, kuri leidžia trumpai apžvelgti rašytojos kūrybą, bet, žinoma, neatveria viso to, kas būdinga būtent J. Švabaitei – jaudinančio atvirumo sau ir gyvenimui bei žmonėms, kūrybinio sąžiningumo, harmonijos ieškojimo, vaizdingo, jautraus poetinio žodžio. Pasak A. Vaičiulaičio, J. Švabaitės poezijoje švelniai ir jautriai skamba „paprastumas ir intymumas, susipynęs su tokiomis temomis, kaip namai, žemė, tremtis, gyvenimo vienvė ar mirtis“ („Lietuvių literatūra svetur 1945–1967“, Chicago, 1968).

Simboliška ir tai, kad Julija Švabaitė – nuo Alvito, iš Salomėjos Nėries krašto (gimė 1921 m. gegužės 21 d. Čyčkuose, Vilkaviškio rajone). Kaip pabrėžia profesorė V. Daujotytė, J. Švabaitė – „viena iš ryškiausių Salomėjos



Julija Švabaitė-Gyliene

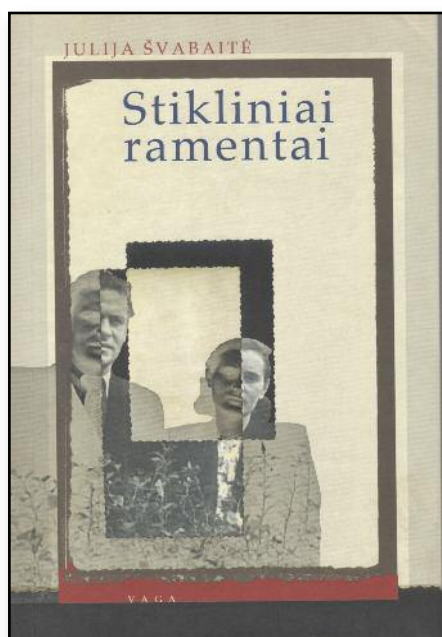
Nėries teisybės ieškotojų“, ir šis teisybės ieškojimas ryškiai atsiskleidžia J. Švabaitės eilėraščiuose, dedikuotuose S. Nėriai, sudėtingo likimo ir didžio talento poetėi. Radau jų pluoštelį 2005 metų „Metmenyse“ (nr. 85) – lakštingalos, diemedžio, upelės Širvintos įvaizdžiais J. Švabaitė perteikia

gimė du vaikai. 1946 m., išvykus į Australiją – jau keturi. 1960 m. persikėlė į JAV, kur susikūrė palankesnes gyvenimo ir darbo sąlygas. Toks margas gyvenimas turėjo įtakos tam, kad J. Švabaitės kūrinuose persipina ir Australijos, ir Amerikos gamtovaizdžio vaizdiniai, buities detalės, socialinio gyvenimo nuotrupos. Tačiau rašytoja nenutolo ir nuo gimtosios žemės, nuo Tėvynės. Ir literatūros tyrinėtojai jos kūrybą yra linkę sieti su žemininkais, o ir pati poetė jaučiasi esanti jiems artima – jų kartai, jų pasaulėvokai.

Po apsilankymų Lietuvoje 1974 ir 1977 metais J. Švabaitės poezijoje pasirodo Janinos Degutytės figūra, pasigirsta Juditos Vaičiūnaitės vardas. 1977 m., viešėdama Lietuvoje, Julija lankėsi pas Janiną Degutytę jos namuose. Dar viena iš artimų Julijai poečių – Liūnė Sutema. 1990 m. „Metmenų“ žurnale (nr. 58) radau skirtą Liūnei Suteimai eilėraščių „Susitikom eilėrašty“, kur eilėraštis vadinamas „praradimo namais“, taigi poetinė Julijos jausena čia artima skaudžiai, aštriai, bet dvasinę saugą įkūnijančiai Liūnės Suteimos jausenai. Kaip pabrėžia V. Daujotytė, „Per

Švabaite ryškiai eina kuriančių moterų solidariumo linija“ („Parašyta moterų“, 593 p.). Salomėja Nėris, Liūnė Sutema, Janina Degutytė ir – sąsajos su vyriškosios literatūros atstovais: A. Škėma, J. Meku, V. Šlaitu, A. Mackumi (tokius sąlyčius nurodo R. Šilbajoris str. „Šventieji ir virtuvės dievas“, „Metmenys“, 1974, nr. 28). Taip pat – Sylvia Plath.

Iš ten – ir „virtuvės dievas“, kuris, pasak V. Daujotytės, J. Švabaitės kūryboje nėra skeliantis virtuvę ir kūrybą į dvi priešpriešas, o harmonizuojantis, jungiantis („virtuvė yra šeimos palaima“...). Tiesą pasakius, ir kas gi galėtų J. Švabaitei šiuo atveju nepritarti, ypač šiuolaikiniame pasaulyje, kur moterys, „išmokusios kalbėti“ (Ana Achmatova: „Aš moteris išmokiau kalbėti tiek, / Kad, Dieve, jau sunku priversti jas nutilti!..“ – citata iš kn. „Parašyta moterų“, p.), pamiršta virtuvę ne tik kaip harmonizujančią erdvę, bet ir apskritai kaip



dramatišką santykį su poetės kaltės tema ir aistringai ieško teisybės, slypinčios, matyt, kur kas giliau, nei gali pasakyti gyvenimo datos ir faktai...

Julija – taip pat humanitarė, kaip ir Salomėja. 1939–1943 m. studijavo prancūzų kalbą ir literatūrą VDU, Paryžiaus universitete, VU. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, gyveno pabėgėlių stovyklose, ten



Julija Švabaitė-Gyliene tarp savo artimųjų

Jono Kuprio nuotraukos

Nukelta į 8 psl.

Garsiosios Babickų šeimos atminimas Lietuvoje

ALDONA RUSECKAITĖ

Lietuvoje Babickų šeima yra gerai žinoma, tyrinėjama ir prisimenama. Kokia buvo ši šeima? Kuo ji ypatinga ir įdomi? Ką žymaus ir svarbaus palikusi Lietuvai?

Aukštaitijoje, Kupiškio krašte, Laukminiškių kaime našlys Jurgis Babickas vedė jauną Agotą Graičiūnaite, su kuria sugyveno keturias atžalas – Uršulę (Unę 1897–1961), Vytautą (1899–1963), Kazimierą (1901–1968) ir Petrą (1903–1991). Tėvas anapilin iškeliavo gana anksti – 1909 m., palikdamas šeimyną sunkiai našlystės ir našlaitystės daliai. Didžiausia vaikų gyvenimo mokytoja buvo motina, kurią jie labai mylėjo, tiesiog dievino, ji buvo stipri, įdomi, gyvybinga moteris. „Ji buvo Genijus. Ji buvo poetė, filosofė, daktaras, auklėtoja, tobulai pažindama dvasios ir kūno reikalavimus, kalbininkė. Ji buvo tikras apaštalas grožio, gerumo, gailėstingumo, meilės!” – taip rašė laiške apie savo motiną Unė prelatui A. Jakštui-Dambrauskui 1934 m. Matyti, jog į vaikus iš motinos perėjo daug kūrybinių aspiracijų. Visi keturi, padėdami vieni kitiems, baigė aukštuosius mokslus, jaunėliu Petru ypač rūpinosi ir rėmė sesuo Unė, siekė, kad jis gautų išsilavinimą.

Unė Babickaitė tapo aktore, vėliau ir režisiere. Aktorystės meną studijavo Petrapilyje, 1919 m. išvažiavo laimės ieškoti į Ameriką, čia pasirodė kaip aktorė Une Baye, vaidino keliuose filmuose, kūrė vaidmenis teatruose. Ištekėjo už ekonomisto V. Graičiūno, vėliau gyveno Paryžiuje, kurio teatruose vaidino, Londone įkūrė teatro studiją, bendravo su įvairių kultūros sričių žymiais žmonėmis. Tačiau lemtis susiklostė nepalankiai ir dramatiškai. Į Lietuvą su vyru grįžo 1936 m., Kauno teatre jai vietos neatsirado, tad vadovavo Šaulių sąjungos teatrui, tačiau, nepaisant sunkumų, jos gyvenimo *credo* tuomet buvo – siekti meno aukštybių. Pokariu abu su vyru buvo suimti, patyrė tremtį, iš kurios vyras Vytautas nebegrižo. Unė grįžo 1953 m. U. Babickaitė per visą gyvenimą kaupė teatrines muziejines vertybes, kurias prieš mirtį nurodė perduoti Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejui. Jau keleri metai šio muziejaus lankytojai gali matyti didelę parodą, kurioje ir rodiniai apie pačią Unę, ir jos sukaupti – turtingi, originalūs, unikalūs rinkiniai: daug meno kūrinių, paveikslų, rytiškių teatro kostiumų, indų, suvenyrų. Muziejininkai didžiuojasi turėdami tokią kolekciją, ją tyrinėja, rengia edukacinius užsiėmimus, veda ekskursijas.

Dar prieš tremtį 1949 m. U. Babickaitė susipažino su jaunu studentu, vėliau poetu ir vertėju Linu Broga, jiedu tapo artimi bičiuliai, bendravo dvylika metų. L. Broga daug gyvenimo laiko pašventė tyrinėdamas U. Babickaitės palikimą ir archyvą. 2001 m. parengė ir išleido knygą „Atsiminimai dienoraštis laišakai”, o 2005 m. pasirodė kitas L. Brogos parengtas leidinys – „Laiškai. Amžininkų atsiminimai”. Tik išėjusios šios knygos tapo labai populiarios, dėl nedidelio tiražo visi norintieji jų negalėjo įsigyti, tad bibliotekose prie šių dokumentinių leidinių susidarė ilgos skaitytojų eilės, susidomėjimas buvo begalinis. Iškilį asmenybę iki šiol traukia menininkus: aktorė ir režisierė Birutė Mar 2009 m. su dramatiniu veikalu „Unė”, pagal U. Babickaitės dienoraščius, laimėjo Nacionalinės dramaturgijos festivalio „Versmė 09” konkurse, o 2010 m. suvaidino savo sukurtą monospektaklį „Unė”, kuris iki šiol sutraukia pilną salę žiūrovų.

Kitas šios šeimos menininkas buvo Petras Babickas, jo darbų diapazonas labai platus, net sunku suvokti, kiek gali padaryti vienas žmogus: poetas, prozininkas, publicistas, vertėjas, žurnalistas, fotografas, dailininkas, kino operatorius, radijo laidų organizatorius, kraštotyrininkas, muziejininkas, diplomatas, keliautojas. Iki pasitraukimo į Vakarų 1944 m., Petras paliko Lietuvoje daug isiminčių savo veiklos ir kūrybos ženklų. Šiandieną jį vertina įvairių sričių menininkai. Fotografai prisimena kaip vieną žymiausių prieškarinio fotografų, kūrusį Fotomėgėjų sąjungą, Paryžiuje už nuotraukas pelniusį aukso medalį. Muziejininkai ir kra-



Petras Babickas ir Unė Babickaitė

štotyrininkai mini P. Babicką kaip 1941 m. Kaune, Vytauto Didžiojo karo muziejuje įkūrusį Raudonojo teroro ekspoziciją apie sovietų žiaurumus pirmosios okupacijos metais; kaip liaudies meno kolekcininką, rinkusį eksponatus po visą Lietuvą. Gaila, kad šis vertingas rinkinys iš Lietuvos apie 1958 m. buvo persiųsta į JAV, iš čia vertybes Babickas persivežė į Braziliją, kurioje išgyveno iki mirties – 1991 m. Jo svajonė įsteigti Rio de Žaneire lietuviško liaudies meno bei etnografijos parodą neišsipildė – pritrūko lėšų, rodimus teko išdalinti kitiems asmenims.

Didelį indėlį P. Babickas paliko lietuvių literatūroje. Dar gyvendamas Lietuvoje, iki emigracijos, jis parašė keletą originalios poezijos, įtaigios prozos knygų, taip pat knygelių paaugliams ir vaikams. Žavėjosi Lietuvos grožiu, ypač Baltijos pajūriu, Neringa. Išleido apybraižų knygų su savo puikiomis nuotraukomis. Ypač daug apie Babicką kalbėta ir minėta, kai Lietuvos radijas 2006 m. šventė savo įkūrimo jubiliejų. Kauno radifone Petras pradėjo darbuotis nuo 1926 m., buvo pirmasis pranešėjas, vaikų valandėlių organizatorius, visokių laidų redaktorius – šioje srityje paliko ne takelį, bet visą vieškelį. Norėdami pagerbti ir įvertinti P. Babicko atminimą, Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos bei Kauno miesto savivaldybės darbuotojai pargabeno P. Babicko palaikus iš tolimosios Brazilijos ir iškilingai palaidojo Kaune, Petrašiūnų kapinėse, skulptorius A. Šlapikas sukūrė paminklą. O buriutojas Ignas Miniotas, keliauęs jachta „Laisvė” aplink pasaulį, 1995 m. parplukdė iš Brazilijos P. Babicko archyvą, kurio pagrindu šio teksto autorė parengė leidinį „Petras Babickas. Archyvai” (2010). Knygą finansavo Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija, jos nariai neturėjo jokių abejonių dėl Babicko didelių nuopelnų Lietuvai, jos istorijai. Visus jaudino ir braziliskasis Babicko veiklos puslapis, kai 1950–1965 m. dirbdamas Lietuvos atstovybėje Rio de Žaneire sekretoriumi, kultūros ir spaudos atašė, kalbėjo apie Lietuvą, kovojo už jos nepriklausomybę, neatidavė lietuviško paso ir nepriėmė svetimos valstybės pilietybės.

Skirtingai susiklostė brolių Vytauto ir Kazimiero likimai.

Vytautas mokėsi Panevėžio mokytojų seminarijoje, kurią baigė 1918 m. ir buvo paimtas į Raudonąją armiją, paskirtas raitų žvalgų komandos raštininku. Baigęs pėstininkų ir artilerijos vadų kursus, įgijo karininko laipsnį. Jis taip pat mokėsi Maskvos aukštojoje karo mokykloje, o 1922 m. pradžioje sugrįžo į Lietuvą, buvo mobilizuotas eiliniu

kareivių į Lietuvos kariuomenę. Tais pačiais metais išlaikė egzaminus prie Karo mokyklos karininko laipsniui gauti, o 1923 m. jam buvo suteiktas leitenanto laipsnis. 1924 m. jo paties prašymu, paleistas į atsargą. Padirbęs kurį laiką mokytoju, baigė aukštesniąją policijos mokyklą ir įstojo į tarnybą policijoje. 1938 m. paskirtas IX šaulių rinktinės Didžiasalio šaulių būrio vadu. Vėliau Vytautas dirbo įvairiose žinybose. 1951 m. apkaltintas antitarybine veikla, suimtas ir nuteistas dešimt metų pataisos darbų. Ketverius metus jis kalėjo Gulago lageriuose Archangelsko srityje. Vytauto duktė Unė Milerienė, kartu su kitais giminačiais, rūpinasi Babickų šeimos atmintimi. Jos rūpesčiu ir Brazilijos lietuvių bendruomenės pagalba, Petro Babicko palaikai 1994 m. buvo perkelti iš laikinų kapinių į Rio de Žaneiro lietuvių katalikų kapines. Jeigu šis liūdnas veiksmas tada nebūtų atliktas, šiandieną neturėtume ir rašytojo kapo Kaune – palaikai būtų sunaikinti...

Brolis Kazimieras – Lietuvos kariuomenės pulkininkas leitenantas. 1919 m. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, baigė Karo mokyklą, paskirtas į Elektrotechnikos batalioną karininku. 1920 m. Lietuvos kariuomenei užėmus Vilnių, su V. Endziulaičiu sujungė Kauną ir Vilnių telegrafo bei telefono ryšiu. 1924 m. jam suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. Baigė aukštuosius karo technikos kursus ir įgijo inžinieriaus elektromechaniko specialybę.



Aktorė Birutė Mar monospektaklyje „Unė” (premjera – 2010 m. Lietuvos Nacionaliniame dramos teatre)

Vėliau dėstė Karo mokykloje. Parašė knygas „Karo ryšiai ir transmisijos” ir „Karo mokyklos vidaus tvarkos statutas”. 1935 m. apdovanotas Vytauto Didžiojo penktojo laipsnio ordinu. SSRS okupavus Lietuvą, paleistas į atsargą. 1944 m. su žmona ir dviem vaikais pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. emigravo į JAV. Kazimieras daug bendravo su broliu Petru, susirašinėjo, vienas kitą rėmė. Jis padėjo Petru su knygų leidyba bei platinimu. Kazimiero dukra Gintra Narienė bendravo ir susirašinėjo su dėde Petru bei teta Une, ji perdavė dalį jų archyvo, įdomios medžiagos ir į Maironio lietuvių literatūros muziejų.

Tyrinėjant Babickų šeimos santykius, matyti, kad trys broliai ir sesuo gražiai sutarė, darniai sugyveno, vienas kitą suprato ir gelbėjosi tarpusavyje. Jų atminimo įamžinimui Lietuvoje padaryta tikrai daug. Tėviškėje Babickų šaknis apgobia Laukminiškio kaimo muziejus. Tačiau dar yra ką nuveikti, kad ši kūrybinga šeima Lietuvos kultūroje liktų tarp garbingiausių ir išsimintiniausių mūsų šalies žmonių, kad jų nuopelnai pasiektų ir ateities Lietuvą. □

Dzūkijos senovinės technikos klubo įkūrėjas

ŠARŪNAS ŠIMKEVIČIUS

Raimundas Žvinakevičius – Alytaus senovinės technikos klubo įkūrėjas

Kolekcininko kieme stovi daugiau nei dešimt šeštojo-septintojo XX a. dešimtmečių automobilių bei tiek pat motociklų. Iš šios kolekcijos kol kas važiuoja maždaug pusė egzempliorių. Dažniausiai naudojama 1955 m. pagaminta „Pobieda“. Šiuo automobiliu į kelionę išsiruošia tik ypatingomis progomis. Su ja dalyvauja senųjų automobilių raliuose bei kituose renginiuose, kurių organizatoriams šie automobiliai reikalingi kaip pajvairinimas. Ilgiausia kelionė, kurią šiais laikais teko įveikti „Pobiedai“ – 400 kilometrų iki Latvijos miesto Ventspilio. Jį R. Žvinakevičius įveikė per 9 valandas. Didžiausias greitis, kuriuo gali važiuoti jo „Pobieda“ – 105 kilometrai per valandą. Tačiau tokiu greičiu niekada nevažinėja, užtenka 70 km per valandą, kai labai skuba – 80 kilometrų. Tikina, kad keliauti „Pobieda“ labai patogiu – joje galima ir miegoti, nes ištisus sėdynės, vietos išsimiegoti užtenka trimis žmonėms. Prieš kelerius metus jis į darbą važinėdavo 22 metų senumo „Mercedesu“, o šiuo metu – 10 metų senumo „Citroenu“. Dabar „Mercedesas“ jau kolekcijoje. Automobilio ir jo savininko amžiaus santykis – neoficialus reikalavimas, pagal kurį, Žvinakevičiaus manymu, automobilis galėtų būti priskiriamas senienų kategorijai. Jeigu automobilis gerokai senesnis už šeimininką – tai ir seniena. Dabar vyksta kartų kaita tarp automobilių kolekcininkų. Ankstesni surinko prieškarinius BMW ir „Mercedesus“, o dabartiniai – „Volgas“ ir „Pobiedas“. Turintys tarpukarinių automobilių iš aukšto žiūri į naujesnių automobilių rinkėjus, jiems tokie automobiliai – ne senoviški.

Čia galima pridurti, kad automobilių rinkimas gyvenant Lietuvoje nėra pats dėkingiausias užsiėmimas. Kartą spaudoje skaičiau apie lietuvių kolekcininkų, renkančių medžiagą apie Napoleoną, parodą. Paroda buvo pristatoma kaip svarbi, bet aš straipsnį skaičiau ne iš pradžių, o nuo vietos, kur buvo aprašomas Napoleono kardas. Ir tik vėliau suvokiau, kad ten aprašomas ne pats kardas, o tik atvirukas, paties Napoleono daiktų parodoje nebuvo. Akivaizdu, kad kokiam nors prancūzui tokia kolekcija apie Napoleoną gali pasirodyti nerimta. Nes Prancūzijoje yra kolekcininkų, renkančių paties Napoleono daiktus, blogiausiu atveju – dokumentus su jo parašais. Tas pats ir su automobiliais – vienokias galimybes turi prancūzas ar anglas, o kitokias – lietuvis.

Daugelis naujų automobilių Raimundui Žvinakevičiui primena muilines. Patinka keli solidūs modeliai: „Mercedes“, septintosios klasės BMW, didesni „Volvo“. Lygindamas senąją ir šiuolaikinę techniką, Žvinakevičius pastebi, kad pažanga šioje srityje labai nedidelė: techniniai sprendimai išrasti dar iki Antrojo pasaulinio karo.

Domėjimasi senovine technika galima vadinti paveldėta Raimundo aistra. Įvairių senienų kolekcionavimo entuziastas yra ir jo tėvas Juozapas. Šiuo pomėgiu jis sugebėjo užkrėsti abu sūnus: Raimundą bei Alvydą. Paties Raimundo sūnus Dovydas irgi renka senienas, taip pat kartu su tėvu renka, restauruoja ir naudoja senovinius automobilius ir motociklus. Ypač domisi VAZ, „Moskvič“ markės automobiliais, tarybinio laikotarpio motociklais. Nors sovietmečiu automobilis buvo vertinamas labiau nei dabar, retai pavyksta rasti pavyzdinčiai prižiūrėtą mašiną. Kartais žmogus turi „Moskvičią“, „Pobiedą“, „Volgą“ ir tikisi, kad atvykę vokiečiai ar skandinavai duos už šias mašinas maišą aukso. Tačiau tokio automobilio istorija dažniausiai baigiasi metalo laužo supirktuvėje. Užsieniečiai nesivaiko įprasto modelio mašinos, kuri dažniausiai būna daugybę kartų perdažyta, su neoriginaliomis detalėmis. Puikios techninės būklės senovinis automobilis – retenybė. Senųjų automobilių remontas Raimun-

dui – ypatingas ritualas. Tačiau tikslas nėra bet kokia kaina priversti automobilį važiuoti, remontuodamas jis stengiasi išlaikyti automobilį kuo originalesnę. To siekdamas neskaičiuoja garaže praleisto laiko – vis atrodo, kad ten būni per mažai.

Kuo taip traukia senovinė technika? R. Žvinakevičius žavi tai, kad gali įkvėpti nejudančiam daiktui gyvybę. Kažkada jis veikė, tarnavo, bet buvo nepelnytai numestas. Prikelti jį naujam gyvenimui – nepakartojamas malonumas.

Kai kurie kolekcininkai automobilius tik saugo – gal vaikai ir anūkai prikels juos antram gyvenimui, kiti nevengia jų parodyti renginių metu arba be ypatingos priežasties pasivažinėti.

Raimundas taip pat turi senų daiktų muziejų, kurį įsteigė ir prižiūri sūnus Dovydas. Muziejui skirta atskira patalpa. Praktiškai visi eksponatai surinkti Dzūkijoje. Paminėtina dar ir tai, kad šį muziejų rinko trys kartos, kas retai pasitaiko tarp kolekcininkų. Senelis monetas pradžioje dėjo į senovinę dėžutę, o kai netilpo, paskyrė joms dar didesnę dėžutę. Kai netilpo ir į didelę dėžutę, jau ėmė pirkti specialius albumus monetoms. Daugiausia muziejuje etnografinių daiktų, bet yra ir senovinių knygų, periodikos ir smulkių spaudinių, rankraščių. Dalis rankraščių susiję su Alytumi. Kitas muziejaus skyrius – istorijos. Jame yra labai įvairių daiktų, daugiausia iš tarpukario laikotarpio. Tai ir įvairūs buities daiktai, karinės tematikos eksponatai. Archeologijos skyrių puošia įdomus akmeninis svarelis tinklui, iškastas Raimundo darže. Muziejuje yra ir filatelijos, degtukų dėžučių etikečių rinkinių. Yra ir vienas eksponatas, kuris netelpa muziejaus patalpose dėl savo dydžio. Tai vokiškas tarpukarinis motoras, kuris laikomas lauke, o nuo lietaus jį saugo iš lentų sukalta pavėsinė. Su šiuo motoru R. Žvinakevičius planuoja sudalyvauti dzūkų amatų šventėje, jei tik privers motorą vėl burgzti. Taip pat lauke stovi sukomplektuotas arklinis 4 dyselių maniežas, priklausęs dar Raimundo seneliui.

Raimundas domisi ne tik transporto priemonių istorija, bet ir savo krašto istorija. Nusiperka visas knygas apie Dzūkijos istoriją. Sužinojęs, kad kažkur yra senovinių dokumentų apie Alytaus techniką, negaili tam nei laiko, nei benzino.

Raimundas lankosi ir įvairiuose užsienio technikos muziejuose. Latvijoje esantis technikos muziejus ypatingas tuo, kad pastatytas ir įrengtas pardavus vieną labai retą senovinę lenkyninę mašiną. Ypatingas ir traktorių muziejus. Bent jau traktorių sąskrydžių tikrai nesiruošiama rengti, nes neatsirastų pakankamai dalyvių.

Dzūkijos senovinės technikos klubas

Dzūkijos senovinės technikos klubas – visuomeninė organizacija, įregistruota Alytaus apskrities viršininko administracijos įstaigoje 2003 m. Vienas klubo įkūrėjų – Raimundas Žvinakevičius. Kadangi klubas prasidėjo nuo žmonių, kurie tuo metu turėjo daugiausia „Pobiedų“, tai kas metai gegužės 9 d. švenčiamas „Pobiedos vardadienis“ – sezono atidarymas. Savo patalpų klubas kol kas neturi. Tačiau organizuojami įvairūs renginiai, kuriuose dalyvauja klubo nariai ir svečiai. 2004 metais vyko žygis „Daugai – Varėna – Perloja – Merkinė“, dalyvauta ir tarptautiniame senų automobilių žygyje per Baltijos valstybes. Tarptautinį automobilių parodą organizavo lenkai, dalis maršruto ėjo ir per Alytų. Dalies tokių automobilių Lietuvoje niekas neturi, todėl buvo įdomu dalyvauti. Parade dalyvavo apie 40 ekipažų iš Olandijos, Danijos, Vokie-



Kolekcininkas Raimundas Žvinakevičius prie savo garsiosios „Pobiedos“

tijos, Lenkijos, Lietuvos ir Latvijos. Alytuje dalyviai užsibuvo tik 1, 5 valandos, buvo gautas leidimas iš valdžios rodyti automobilius Rotušės aikštėje. Apskritai tokie renginiai sulaukia didelio visuomenės susidomėjimo. Autoparadas jau tapo tradicinė Alytaus miesto dienų dalimi. Senų automobilių parada vykdo Alytuje ir sovietmečiu, juos organizuodavo „Rieduvos“ klubas. Raimundas Žvinakevičius bando raginti klubo narius važiuoti į užsienį, bet nelabai sėkmingai. Tik pats su broliu dalyvavo Latvijos renginiuose. Ateityje planuojamos išvykos į Lenkiją, gal norinčių bus daugiau.

2010 metais taip pat pirmą kartą Lietuvoje buvo organizuotas tarptautinis senovinių motociklų sąskrydis „Girių karaliai Anykščių šilely“, kuriame dalyvavo motociklininkai iš Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Rusijos.

Senieji automobiliai naudojami ir kitur: kartais jais atvežti mokytojus į paskutinio skambučio šventę prašo abiturientai ar vestuvių iškilmėms jų užsimano jaunavedžiai bei šventės rengiančios bendrovės. Tačiau kaunietis S. Bartkevičius savo automobiliu jaunavedžių jau nebevežioja, kadangi pastebėjo, jog žmonės juo pačiu ir jo automobiliu domisi labiau, nei nuotaka. Jo turimo 1934-ųjų „Mercedes-Benz 290 Cabriolet D“ prireikia filmuojant scenas apie hitlerinę Vokietiją. Anksčiau juo naudojosi komunistų partijos vadovai Maskvoje, o nuo 1947 m. – tuometinis Kauno politechnikos instituto rektorius Kazimieras Baršauskas, kurio vairuotoju dirbo S. Bartkevičiaus tėvas. S. Bartkevičiaus žiniomis, Adolfas Hitleris važinėjo kiek kitokiu automobiliu, tačiau filmavimui tiko ir jo turimas, tik teko perdažyti juodai.

Alytaus senovinės technikos klubo sąrašuose 30 narių, bet ne visi turi techniką. Kartais ir turintys senovinės technikos nesiduoda įkalbinėjami įstoti į klubą. Dalis domisi mažąja mechanizacija. Kai kurie nariai turi ne po vieną ir ne po du automobilius. Pati seniausia transporto priemonė, kurią turi klubo nariai – 1936 metų. Klubui priklausancio Seimo nario Antano Nedzinsko kolekcijoje – dvi „Volgos“, „Mersedes“ bei 1956 metų laidos amerikietiškas „Ford Customline“. Šią mašiną parlamentaras pirko iš Alytaus rajono gyventojų, kuris tvirtino jį įsigijęs iš žmogaus, parsivežusio automobilį iš Maskvos. Mašinos būklė buvusi labai prasta. Nors teko siųsti detalių iš jos tėvynės, visiško originalumo nepavyko pasiekti. „Fordą“ Antanui teko pačiam šveisti, glaistyti, išvalyti saloną, matuoti detales, kurias apsiuvo siuvėja.

Narių geografinis išsidėstymas įvairus: Alytus, Simnas, Druskininkai, Lazdijai, Varėna, Vilnius. Klubui gali priklausyti ir asmenys ne tik iš Dzūkijos. Profesijos taip pat labai įvairios: savigny nos kovų treneris, daktaras, girininkas, net vargounininkas.

Klubo nariai populiariai savo surinktą medžiagą interneto tinklalapyje www.dstk.lt, o su kitais senosios technikos mėgėjais bendrauja forume www.oldtimers.lt.

„Sugrįžimai“ Kauno Maironio lietuvių literatūros muziejuje

Atkelta iš 2 psl.

Vasario 16-osios šventę. Buvo premijuotos Bernar-
do Brazdžionio, Fausto Kiršos, Mariaus Katiliš-
kio, Vinco Ramono, Kazio Bradūno, Pulgio And-
riušio, Henriko Nagio, Alfonso Nykos-Niliūno, Ju-
liaus Kaupo, Nelės Mazalaitės, Jurgio Jankaus,
Liudo Dovydeno knygos. Tokiu būdu svetur buvo
puoselėjama lietuviška kultūra. Tautiškumo,
krikščioniškų vertybių išsaugojimas buvo laiko-
mas vienu svarbiausių dalykų, gyvenant Vokietijos
DP stovyklose. Tautinis užsiangažavimas lai-
kytas bene vieninteliu lietuviybės išlikimo garan-
tu. Pasitraukimas iš sovietų okupuotos Lietuvos,
iseivio dalia motyvavo nostalgisko prado su-
klestėjimą daugelio rašytojų kūryboje. Anot Pulgio
Andriušio, nostalgija Lietuvai prasiveržė kultū-
rine veikla; „kaip ką tik apvirtusio vežimo ratai,
kultūrinis veikimas sukosi iš išibėgėjimo”.

Romantizuotą vyresniosios kartos kūrėjo ir
kūrybos sampratą radikaliai keitė jaunesnioji ra-
šytojų karta. Filosofas Juozas Girnius, nubrėžęs
esmines lietuvių išlikimo gaires, t. y. išlaikyti sa-
vastį, saugoti lietuvių kalbą, pabrėžė, kad būtina
semtis ir Vakarų kultūros lobyno turtų. Čia žvilgs-
niai kryo į jaunąją intelektualų kartą, pradėjusią
studijas Vokietijos ir Austrijos universitetuose:
„Aš esu vėl studentas. Koks tai palaimintas žodis!
Skaityau, klausau paskaitas, badauju,” – rašė Hen-
rikas Nagys. Tuo metu spaudoje debiutavo „beže-
mių” kartos atstovė Liūnė Sutema, savo tekstus
spausdino dramaturgas Kostas Ostrauskas, prozi-
ninkas Algirdas Landsbergis, Jonas ir Adolfas Me-
kai, o Alfonso Nykos-Niliūno, Henriko Nagio, Ju-
liaus Kaupo kūryba skaitytojams vėrė platesnius
kultūrinius ir literatūrinius kontekstus. Pasirodė
modernus, avangardinis žurnalas „Žvilgsniai”,



Literatūros premijų įteikimo šventė Schwäbisch Gmünde. Kalba J. Brazaitis, 1948 m.

kuri redagavo broliai Mekai, A. Landsbergis, V. Adamkevičius.

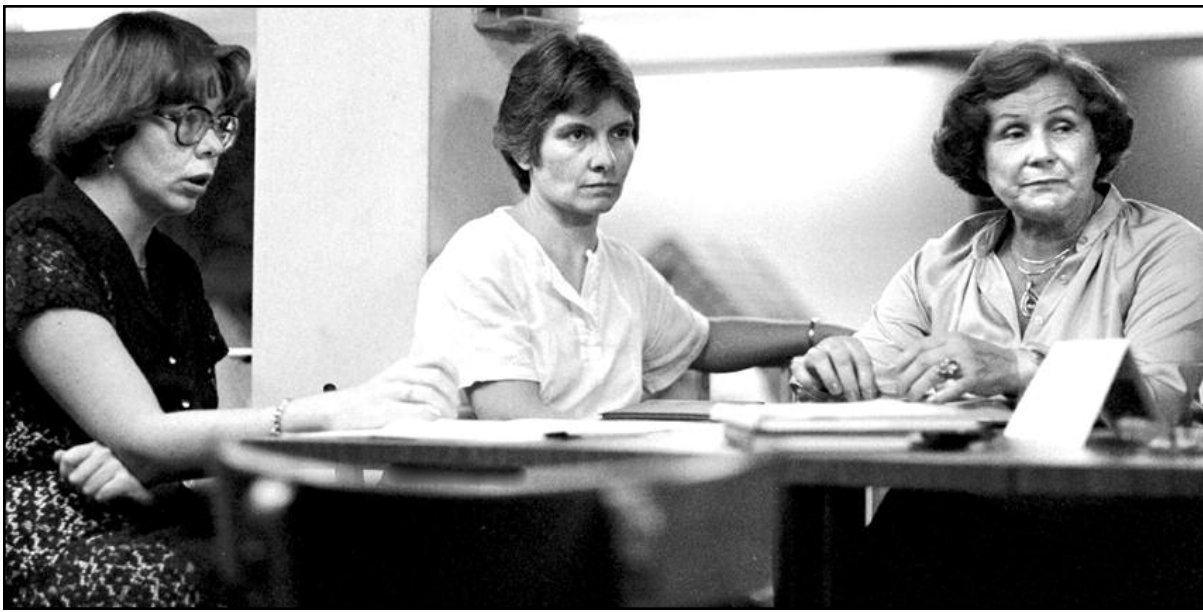
Būtent visas šis įvairialypis ir aktyvus lie-
tuvių literatūrinis gyvenimas Vokietijoje-Austri-
joje 1944–1950 metais ir atsispindi Maironio lie-
tuvių literatūros muziejuje pristatomoje parodoje.
Pasak parodos kuratorės Virginijos Paplauskie-
nės, paroda „Sugrįžimai” parengta teminiu prin-
cipu: švietimas, Lietuvių rašytojų draugijos įkūri-
mas, Žurnalistų sąjungos įkūrimas ir spauda, kny-
gų leidyba bei literatūros vakarai, teatrinė veikla.
Temos atskleidžiamos per unikalią archyvinę
medžiagą: fotonuotraukas, dokumentus, rank-
raščius, knygas, laiškus, spaudinius, asmeninius
daiktus, meno kūrinius bei kita. Parodoje galima
pamatyti ne tik išleistas knygas, bet ir rašytojų
kūrybinius rankraščius, pirmąsias rankraštines
knygas, kitą lietuvių stovyklose leistą spaudą. V.
Paplauskienė, pabrėždama, kad DP stovyklose bu-
vo padėtas pagrindas „žemininkų” generacijai,

išskiria dar kelis ypatingus to meto įvykius: Vytauto
Jonyno Meno ir amatų mokyklos įkūrimas,
Pabaltijo universitetas Hamburge, kuris vėliau
buvo perkeltas į Pinebergą. Didžiulę reikšmę turėjo
Vytauto Bieliausko, Antano Pauliukonio bei Kazio
Bradūno žurnalo „Aidai” įkūrimas. Šį žurnalą Vo-
kietijoje redagavo Kazys Bradūnas, Jonas Grinius,
Paulius Jurkus. Žurnalas buvo perkeltas ir iki 1992
metų sėkmingai leistas Amerikoje. Vėliau perkel-
tas į Lietuvą ir sujungtas su žurnalu „Naujasis Ži-
dins”. Tai vienintelis kultūros-literatūros žurna-
las, gimęs istorinių pervartų bangose, bet gyvuojan-
tantis iki šių dienų.

Pristatydama teatrinę veiklą stovykliniu
laikotarpiu, V. Paplauskienė išskiria pirmąjį Lie-
tuvoje diplomuotą režisierių Jurgį Blekaitį,
vadovavusį „Aitvaro” grupei. Jo pastatytas nuotai-
kingas Antano Rūko vaidinimas „Bubulis ir Dun-
dulis” buvo suvaidintas daugelyje DP stovyklų. J.
Blekaitis režisavo ir Augsburgio, Atžalyno teatrų
spektaklius. Sėkmingai plėtojo teatrinę veiklą ir
Ipolito Tvirbuto bei Aleksandros ir Antano
Gustaičių įkurtas Ravensburgo Teatro sambūris,
kuriame vaidino Birutė Pūkelevičiūtė, Antanas
Dikinis, Antanas Škėma, Vytautas Valiūkas bei
kiti.

Pagrindinis parodos akcentas – simbolinė
Algirdo Landsbergio nuotrauka, kurioje jis stovi
laivo, plaukiančio į Jungtines Amerikos Valstijas,
denyje. Virginija Paplauskienė, kalbėdama paro-
dos atidaryme, pabrėžė, kad „Sugrįžimai” atveria
skausmingą istorijos puslapį. Tai, kas pateikta,
įrodo, jog daugelis kūrėjų tvirtai tikėjo sugrįžimu.
Buvo svajota, ilgėtasi, kurta vardan Lietuvos. Uni-
kalus paveldas šiandien tampa neįkainojama visos
Lietuvos vertybe, neatsiejama mūsų kultūros da-
limi. □

Julijai Švabaitei-Gylienei – 90



Poezijos pavasaris Čikagoje 1980 m. Eglė Juodvalkė, Marija Stankus-Saulaitis ir Julija Švabaitė-Gylienė.

Jono Kuprio nuotr.

Atkelta iš 5 psl.

vieta, kurioje irgi gimsta kūryba – ne tik patie-
kalai, bet ir jaukūs pašnėkesiai, juokas, gyvenimo
džiaugsmas...

Taigi J. Švabaitės kūrybai būdinga ne tik mo-
terų kūrybinio solidarumo, bet ir apskritai – har-
monijos ieškojimo tema, ryški visoje jos kūryboje.
Nuo vaikystės patirčių, kur prasmingai įrašytas
tėvo vardas, iki subrendusios kūrėjos pastangų
atitrūkti nuo buitės detalių („virtuvės dievo”) ir
apibendrinti rašymą kaip jautimo, mąstymo būdą,
atverti moters, neturinčios „savo kambario” (W.
Wolf terminas) ir savo laiko kūrybai, dramą. Taip
pat svarbūs seno, silpno, vaiko ir senelio motyvai,
nuoširdus gailėstis, skriaudos išgyvenimas.

Tai matyti ir J. Švabaitės romane „Stikliniai
ramantai”, kuriame pasakojama dviejų meninin-
kų – rašytojo ir dailininkės – neišsitemimas šei-
moje, klaidūs jų gyvenimo vingiai, skaudžios

patirtys. „Lietuvių egzodo literatūroje” šis kūri-
nys apibūdintas netgi kaip „pirmas tikras feminis-
tinis romanas išeivijoje”. Nuomonių šiuo atžvilgiu
esama įvairių – ir sutinkančių su teiginiu, ir jam
prieštaraujančių, tačiau galima tvirtinti, kad ir
romanui būdinga harmonijos paieška, kai moteris
vietoje maišto ir kovos renkasi atlaidumo, prisitai-
kymo kelią. Pasak V. Daujotytės, „Sąmoningai ra-
šytoja siekia sukurti išsilaikančios, kūrybos ir šei-
mos neapleidžiančios moters paveikslą” („Parašy-
ta moterų”, 597 p.). Galima dar pridurti, kad vei-
kiausiai tokia romano tema ir traktuotė padarė
įspūdį ir „Draugo” romano konkurso vertinimo
komisijai, kurioje dalyvavo trys moterys – Danutė
Bindokienė, Dalia Kučėnienė ir Aušra Liulevičienė.

Taigi toks yra garbingas ir gražus Julijos Šva-
baitės kūrybinis kelias, aprėpiantis sudėtingą ir
permainingą amžių. Baigdama šį straipsnį, galiu
tik pridurti, kad ir aš esu, kad ir iš tolo, nepažino-
dama gerbiamos jubiliatės, susidūrusi su jos taikia

ir darnos siekiančia dvasia. Per laiškelius, sveiki-
nimus, atsiliepimus... Taigi drįsčiau asmeniškai
sveikinti mielą Juliją Švabaite-Gyliene gražios su-
kakties proga. Tegu taikos dvasia toliau išlieka ry-
šiu, jungiančiu kuriančias moteris, tegu nepagaili
Jums šviesių ir prasmingų akimirkų – ir prisimi-
nimuose, ir dabartyje.

Kaip Jūsų eilėraštyje, kurį pateikiu pabaigai.
Jis man atrodo skirtas ne tik rašančioms, bet ap-
skritai visoms kūrybingoms moterims, turinčioms
tai, kas vadinama įkvėpimo kibirkšte ir suvo-
kiančioms, kad kūryba – ne tik palaima, bet ir liū-
desys, ir abejonė, ir nuovargis, be kurių kūryba ne-
būtų tikra.

... tik vieno šilto spindulio,
saule žiežula,
ir prasikals žolė – – –

Liūnė Sutema

Susitikom eilėrašty –
praradimo namuos,
išpurtėm sąžinę
kaip žiemos drobę,
kaip skarmalų krepšį,
atsineštą iš tamsių akligatvių – – –

Atiduokime skolą,
pasiteisinkim, –
aš neturiu
kuo pradžiuginti –
linksmam veide
juodos mintys – – –

Nemoku išrinkti raidžių,
sudėti žodžių
tave paguosti, –
erdvė pilna šešėlių,
kurie laukia,
kad tik pavargčiau,
kad tik parpulčiau,
kad tik ištiesčiau
išmaldai delną – – –

Julija Švabaitė